

NOVÝ KURS

1 . Č Á S T

*LEV
DAVIDOVIČ
TROCKIJ*

1923

PŘEDMLUVA

Nový kurs byl napsán Lvem Trockým a navržen Ústřednímu a Politickému výboru 23. prosince 1923. Tato brožura obsahuje tři z jeho sedmi částí a několika dodatků. Trockij jej napsal v reakci na viditelnou a vzrůstající byrokratizaci strany, aby se vypořádal se zoufalým stavem hospodářství, znovu zdůraznil revoluční leninismus, zastavil rostoucí orientaci stranické hierarchie na bohaté rolníky (kulaky) a drobné kapitalisty a obnovil revoluční úlohu strany, a to i mezinárodně.

Přes značné potlačování interní diskuse ve straně a masové vstupování kulaků a bývalých menševiků, kapitalistických manažerů a carských úředníků se tento pamflet, veřejně publikovaný v lednu 1924, setkal s obrovským ohlasem u řadových členů strany, zejména mládeže, která dospěla až tak daleko, že Stalinova frakce vyměnila celé tehdejší vedení mládežnické organizace. Toto přijetí pamfletu přišlo zejména jako výsledek debaty o stranické demokracii, kterou byla Trojka (Stalin, Kameněv, Zinověv) nucena otevřít na stránkách stranického deníku Pravda k výročí Říjnové revoluce, a přineslo vznik "Platformy čtyřiceti šesti" vedené Trockým a podepsané 46 prominentními předáky a revolucionáři vysoce respektovanými revolučními dělníky a rolníky.

Na venkově byl rostoucí počet sovětů převzat kulaky a ve městech manažery podniků. Rostoucí byrokratizace státu byla kritizována už v roce 1921 Leninem, který navrhl vytvoření dělnické a rolnické inspekce (Rabkrin), která by dohlížela na státní administrativu a přinejmenším omezovala moc byrokratů. Nový dělnický stát byl totiž v administrativní oblasti díky nedostatku zkušeného personálu do značné míry závislý na bývalých carských úřednících. V této fázi proto byla taková kontrola (se současným zaškolením nových specialistů) tím nejlepším, co bylo možné očekávat. Tato komise nakonec byla vytvořena, ale byla z velké části obsazena lidmi, které sem jmenoval Stalin.

V té samé době byl Stalin s jeho konzervativní klikou zaměstnán dosazováním lidí do mocenských pozic v místech a regionech. Ti byli čím dál tím arogantnější a autokratičtější. V roce 1923, kdy se Lenin po první mrtvici vrátil do práce, podnikl první kroky k zorganizování bloku s Trockým proti sílící byrokracii. Zahájil otevřený útok proti byrokratizmu ve dvou článcích o fungování Rabkrinu — a tím i přímo proti Stalinovi. Politický výbor se kritičtější z obou článků pokusil potlačit.

V březnu přišla další mrtvice, která nadobro ukončila Leninovu politickou aktivitu. Do Leninových sebraných spisů tyto články moskevští vydavatelé už jaksí nezařadili.

Obecné hospodářské podmínky byly zoufalé. Po 4 letech Světové války, 3 letech intenzivní občanské války vedené Bílou armádou spolu s intervencí 14 imperialistických armád, které vypalovaly farmy, ničily továrny, terorizovaly a zavraždily desetitisíce lidí a srovnaly celá území se zemí, a za obrovského nedostatku financí na investice do obnovy hospodářství, nebyl takový stav hospodářství překvapivý. Z politického hlediska bylo nejvíce devastujícím výsledkem občanské války fyzické zničení více než poloviny revolučního předvoje proletariátu. Tento fakt sám o sobě velmi oslabil revoluční stranu. Navíc v letech 1921-22 začaly do strany proudit davy kariéristů, kteří v letech 1917-18 nehráli žádnou revoluční roli.

V roce 1921 byli bolševici nuceni v Nové ekonomické politice (NEP) stimulovat kontrolovaným způsobem kapitalistickou malovýrobu a zemědělství. Současně se i přes omezené zdroje měl začít budovat státem vlastněný průmysl.

Cílem bylo především zvýšit výrobu obilí. Avšak zmatek v hospodářství vedl k inflaci a

růstu cen průmyslových výrobků, které si tak rolníci nemohli dovolit nakupovat. A tak za mnoho z jejich produkce nemohlo být zapláceno a rolníci část úrody páliili, což zase vedlo k hladu ve městech. V důsledku toho musel stát obnovit zabírání úrody, což přirozeně vyvolalo politický odpor rolníků.

Kulakům bylo tedy umožněno zaměstnávat pracovní sílu a akumulovat bohatství. Odtud též Bucharinovo heslo pro kulaky "Obohacujte se!" a Zinověvovo "Čelem k venkovu!". Filozofií vůdců, jakými byli Zinověv, Stalin, Bucharin, Kameněv, atd., se stal pragmatismus a konzervativismus.

V letech 1922-23 došlo k vytvoření "Trojky" složené ze všech členů Politického výboru — kromě Trockého (a samozřejmě Lenina), kteří de facto tvořili tajnou frakci. Od roku 1923 učili další krok, když rozpoutali kampaň proti trockismu. O několik let později — v letech 1926-27 — Zinověv a Kameněv, když dočasně opustili Stalinovu frakci otevřeně deklarovali, jak se Stalinem konspirovali a konstruovali protitrockistické "důkazy", aby Trockého pomluvili a izolovali. Hlavně se všemi možnými způsoby snažili zobrazovat Trockého jako nepřítele Lenina.

Klíčovým tématem však byla i nadále mezinárodní situace. Lenin sám od dubna 1917, kdy se vrátil z exilu, jasně říkal, že úspěšná proletářská revoluce v Rusku a vývoj k socialismu nemůže být nikdy z dlouhodobého hlediska úspěšný bez úspěšné proletářské revoluce alespoň v několika vyspělých kapitalistických zemích — zejména v Německu, Francii a Británii. Bez toho bude mladý dělnický stát (navíc v hospodářsky zaostalé zemi) izolovaný politicky i ekonomicky, což povede k jeho hospodářské stagnaci a následnému rozbití imperialistickými mocnostmi. Vždyť právě z tohoto důvodu od roce 1919 pracoval Lenin a bolševici na založení a budování revoluční Komunistické internacionály, umožněné revoluční vlnou šířící se Evropou od konce roku 1917 do roku 1921 - od vytvoření revolučních sovětů v Bulharsku po tři revoluční povstání v Německu v letech 1918-23. Mladá Kominternu bohužel neměla dostatek zkušených lidí, kteří by v těchto čtyřech letech, kdy byla evropská buržoazie na kolenu, dokázali tyto boje dovést až do konce — k mezinárodní proletářské revoluci.

Opadnutí revoluční vlny umožnilo dočasnou stabilizaci kapitalismu a vedlo k částečnému obnovení důvěryhodnosti sociální demokracie. Proto KI vyvinula politiku mobilizace mas v boji za běžné požadavky, ve které by vytvářela tlak na sociálně demokratické vůdce a odhalovala jejich slabost a zradu. Politika jednotné fronty, navržená Trockým, byla jednohlasně přijata vedením bolševiků (včetně Stalina — jak ukázal pozdější vývoj, zřejmě jen formálně) a následně též Kl.

V důsledku konzervativismu Německé KS (s přispěním Trojky) bylo povstání v Německu v roce 1923 poraženo. Tato porážka byla obrovskou ranou pro naděje a touhy ruského proletariátu a chudého rolnictva. Následná demoralizace silně podpořila už existující proces byrokratizace a silné tendence dát volnou ruku kulakům, nepmanům (malým obchodníkům, kteří zbohatli díky NEPu) a kariéristům obecně. To přirozeně výrazně pomohlo izolovat Levou opozici ve straně ("Platforma 46" a její příznivci). Stalinova frakce tak posílila a rozšířila své panství nad stranou a státním aparátem.

Stalinovi to umožnilo pokračovat v jeho kursu — formuloval a v roce 1925 nakonec i prosadil naprosto protileninskou politiku "socialismu v jedné zemi". Ta tvrdila, že socialismus lze vybudovat v (zaostalém) Rusku, bez ohledu na zbytek světa a existenci imperialismu. Zároveň začala Stalinova frakce nálepkovat Trockého a Levou opozici jako "pesimisty" za to, že trvali na tezi, že socialismus nemůže být vybudován v zaostalé zemi obklopené kapitalismem a imperialismem (což Lenin, na kterého se stalinisté neustále odvolávali,

opakoval nesčíselněkrát), a že "mají nedostatek víry" v socialistického ducha a podceňují rolnictvo. Úspěchu Stalinovy frakce při prosazování této reakční teorie výrazně pomohla porážka v Německu.

Stalinova frakce pak zorganizovala masivní nábor členů do strany zejména z řad kulaků, manažerů podniků, státních byrokratů, apod. Několik set tisíc nových členů znamenalo, že se Levá opozice stala malou menšinou.

Pro vypořádání se s nepoměrem mezi cenami průmyslového zboží a zemědělské produkce, s prohlubující se byrokratizací strany a státu, s potřebou rozvinout průmysl (a tím obnovit vyčerpaný proletariát), a pro znovuzavedení vnitrostranické demokracie vyvinula Levá opozice řadu politických návrhů a volala po otevřené debatě ve straně a ve společnosti.

Trockij například prosazoval formulování státního plánu výroby a vytvoření státní plánovací komise pod dělnickou kontrolou složenou z nejspolehlivějších odborníků. Toho chtěl dosáhnout transformací existujícího Gosplanu pro tento účel. Trockij a Levá opozice si za toto museli od Stalinovy frakce vyslechnout mnoho křiku — říkali například, že v zaostalém Rusku může industrializace pokračovat pouze "hlemyždím tempem". Návrh však obsahoval i konkrétní způsob, jak to lze provést větší rychlostí, aniž by to však vyvolalo nepokoje a odcizení rolníků, a s jejich zapojením do plánu. Stalinova frakce přesto celou myšlenku zcela odsoudila a návrh nebyl zaveden.

Okolnosti hospodářské krize a obrovského nárůstu kulaků a nepmanů, kteří přestávali být závislí na stalinské byrokracii, je však samy donutily nakonec v roce 1928 verzi tohoto návrhu přijmout. Stalin však základní myšlenku Levé opozice zavedl nesmírně byrokratickým způsobem bez politické účasti chudých rolníků ani průmyslového proletariátu.

Pokračující mezinárodní izolace a katastrofální politika stalinského vedení KI znamenala to, že politický boj mezi frakcemi vedl k úplné izolaci Levé opozice od roku 1927, což Stalinovi umožnilo posílat opozičníky do vnitrostátního exilu, vyhazovat ze zaměstnání a odstraňovat z pozice ve straně. Stalinem vedená byrokracie byla posílena a nakonec poslala i Trockého v lednu 1929 do exilu v Turecku. Tisíce opozičníků byly uvězněny, terorizovány GPU a donuceny k odvolání svých názorů.

Čtyři roky po té, v roce 1933, se k moci v Německu dostal Hitler, aniž by vedení Německé KS zavelelo k boji. Navíc se uvnitř KI ani nekonala žádná debata o tomto debaklu. Trockij a Mezinárodní levá opozice — kteří si říkali bolševici-leninisté — prohlásili zbyrokratizovanou Ruskou KS a KI za protileninskou (přestože se Leninovým jménem oháněla při každé příležitosti) a bankrotářskou pro potřeby revoluce. Tím se stala kontrarevoluční silou v Rusku i celosvětově, hledající mírové diplomatické vztahy s imperialistickými vládami — "mírové soužití" a "socialismus v jedné zemi" — i dobré obchodní vztahy.

Trockij a bolševici-leninisté proto volali po vytvoření nové Internacionály: Čtvrté internacionály. Tato revoluční internacionála byla založena v roce 1938 na základě dokumentu nazývaného Přečodný program jako svého nového programu. V Sovětském svazu volali trockisté po politické revoluci, která by svrhla kontrarevoluční byrokracii a vrátila k moci proletariát. Trockij nakonec draze zaplatil za svou revoluční nekompromisnost; v roce 1940 byl zavražděn agentem stalinstické GPU v Mexiku.

Díla jako Nový kurs necht' jsou nám zdrojem zkušeností při pokračování práce Trockého a Levé opozice: budování revoluční komunistické internacionály jakožto nezbytného nástroje pracujících k porážce kapitalismu a nastolení skutečného socialismu — skutečné vlády pracujících.

I. SKUPINY A FRAKČNÍ ÚTVARY

Otázka skupin a frakcí byla středem diskuse. O této věci dlužno mluvit naprosto jasně, poněvadž tato otázka jest velmi ožehavá a odpovědná. Při tom jest všeobecně chybně kladena.

Jsme jediná strana v zemi, a nemůže tomu býti jinak v době diktatury. Jednotlivé potřeby dělnické třídy, rolnictva, státního aparátu a jeho personálu spočívají na naší straně a jejím prostřednictvím snaží se najíti politický výraz. Obtíže a rozpory ve vývoji, dočasný nesouhlas zájmů různých částí proletariátu nebo celého proletariátu a rolnictva — to vše doléhá na stranu skrze její dělnické a rolnické buňky, státním aparátem, studující mládeži. Dokonce episodické, dočasné rozpory a odstíny v názorech jeví se ve kteréosi vzdálené instanci jako nápor určitých sociálních zájmů; episodické rozpory a dočasná seskupení názorová mění se za určitých poměrů v seskupení trvalá, z těchto pak mohou se dříve nebo později vyvinouti organisované frakce; nakonec pevně vytvořená frakce, přicházejíc v rozpor s ostatními částmi strany, podléhá stále více vlivům mimostranickým. To jest dialektika vnitrostranického seskupování v době, kdy komunistická strana monopolizuje z nutnosti ve svých rukou vedení politického života. Co z toho vyplývá? Nechceme-li frakcí — nesmí býti trvalých seskupení; nechceme-li trvalých seskupení — třeba nám vyhnouti se také seskupením dočasným; abychom tedy stranu nakonec ušetřili dočasných seskupení, jest nutno, aby ve straně nebylo vůbec žádné různosti názorové, neboť kde jest dvě názorů, tam dojde také vždy k seskupování. Ale na druhé straně, jak máme se vystříhati názorových růzností ve straně, která má půl milionu členů a řídí život země v poměrech neobyčejně složitých a těžkých? Toť nejpodstatnější rozpor, který má kořeny v situaci strany proletářské diktatury, a tento rozpor neodstraníme formálním rozhodnutím.

Oni stoupenci starého směru, kteří hlasují pro rezoluci ústředí v přesvědčení, že všecko zůstane při starém, usuzují na příklad takto: Solvaže byly poněkud uvolněny šrouby stranického aparátu, již ukázaly se snahy o všemožné seskupování; nutno tudíž šrouby opět přitáhnout. Touto stručnou moudrostí naplněny jsou tucty řečí a článků "proti tvoření frakcí". Tito soudruzi v hloubi srdce jsou přesvědčeni, že rezoluce ústředního výboru jest politické nedopatření, které nutno zamazati, nebo obratný manévr aparátu, jehož třeba využiti. A může-li něco způsobiti největší reorganizaci ve straně, tedy takové zatvrzelé lpění na starém směru při zdání ochotného uznávání směru nového.

Veřejné mínění ve straně tvoří se nezbytně z rozporů a různých mínění. Lokalizovati tento proces pouze na aparát a straně dodávati jen hotové plody v podobě hesel, rozkazů atd., znamená myšlenkově i politicky stranu zeslabovati. Činiti ze strany účastnici při formulaci usnesení — znamená podporovati dočasné seskupování myšlenkové při nebezpečí, že promění se v trvalé skupiny a dokonce i frakce. Co je tedy správné? Není ve skutečnosti vyhnouti? Což nedá se najíti směr mezi režimem "bezpodmínečného ticha ve straně" a režimem roztrhávání strany ve frakce? Ano, je takový směr, a celou úlohou vnitropolitického vedení jest, aby v každém jednotlivém případě, hlavně při obracech, našlo takový směr, odpovídající dané konkrétní situaci. Rezoluce ústředí praví přímo, že byrokratický režim ve straně jest jedním zdrojem frakčního seskupování. Tato pravda nepotřebuje dnes býti dokazována. Starý směr byl velmi dalek "vytvořenému demokracii", a přece nezachránil stranu nejen před nelegálními útvary frakčními, nýbrž ani před propuknutím diskusí, jež — bylo by směšné, neviděti toho! — jest těhotné tvořením dočasných nebo trvalých skupin. Abychom se tomu vyhnuli, je třeba, aby vedoucí orgány strany propůjčily sluch širokým masám strany, nepovažovaly každou kritiku za projev frakčního ducha a tím netlačily poctivé a disciplinované

soudruhy na cesty k uzavřenosti a frakčnímu duchu. Takové formulování otázky o frakcích znamená však přece jen ospravedlnění toho, co tropí Mjasnikov, "vůdce" dělnické skupiny — "oposice v R. K. S." — jak říknou vlastníci nejvyšší byrokratické moudrosti. Je tomu skutečně tak? Předně však — jest věta prodšknutá přesným citátem z resoluce ústředí, a po druhé: od kdy znamená vysvětlení také schvalování? Řekneme-li, že vřed jest výsledkem špatného oběhu krve následkem nedostatečného přílivu kyslíku, neznamená to, že vřed "schvalujeme" a za normální součástku lidského organismu považujeme. Běží jen o závěr: vřed musí býti rozříznut a desinfikován, vedle toho však — a to jest ještě důležitější — musí býti otevřeno okno, aby čerstvý vzduch lépe přinášel krvi kyslík. Neštěstí vězí však právě v tom, že nejsilnější bojovné křídlo starého směru aparátu jest hluboce přesvědčeno o chybnosti resoluce ústředního výboru, zejména v oné části, kde byrokratismus je označen za jeden zdroj frakčnictví. A neřeknou-li to přívrženci starého kursu nahlas, tož toliko z důvodů formálních, jakož vůbec celý jejich způsob myšlení jest proniknut duchem formalismu, jenž jest myšlenkovým podkladem byrokratismu.

Ano, frakce jsou nejhorším zlem v našich poměrech a skupiny — třeba dočasné — mohou se proměnit ve frakce. Jest však, jak zkušenost učí, úplně nedostatečné, označujeme-li skupiny a frakce za zlo a tím chceme je znemožniti. Třeba určitě politiky, správného kursu, abychom toho dosáhli opravdu, při čemž nutno se přizpůsobiti vždy konkrétní situaci.

Stačí, ponoříme-li se v dějiny naší strany, třeba jen porevoluční, tj. právě z oné doby, kdy frakčnictví stalo se zvláště nebezpečným, a pochopíme, že boj proti tomuto nebezpečí nemůže býti nikdy vyčerpán pouhým formálním odsouzením a zákazem skupin.

Hrozivý nesoulad nastal ve straně v souvislosti s největší úlohou světových dějin, když běželo o dobytí moci na podzim 1917. Příkrost otázky při šíleném tempu událostí dodávala názorovým různostem povahy téměř bezprostředně příkrě frakční: protivníci dobytí moci, aniž toho dokonce chtěli, sdružovali se fakticky se živly nepatřícími ke straně, uveřejňovali své projevy v listech, stojících mimo tisk strany, atd. Jednota strany octla se na ostří nože. Jakým způsobem podařilo se zabrániti rozkolu? Toliko rychlým vývojem událostí a jejich vítězným výsledkem. Rozkol byl by býval nezbytný; kdyby se byly události protáhly o několik měsíců, a tím více, kdyby povstání bylo skončilo porážkou. Bouřlivou ofensivou přešla strana, vedená pevně většinou ústředního výboru, přes oposici, moc ukázala se dobytou; a početně velmi nepatrná, ale s hlediska strany velmi kvalifikovaná oposice postavila se na půdu říjnových skutečností. Frakčnictví a nebezpečí rozkolu byly v tomto případě překonány. Nikoli formální cestou podle stanov, nýbrž revolučním působením.

Druhý veliký nesoulad vznikl v souvislosti s otázkou brestlitevského míru. Přívrženci revoluční války sdružili se s pravou frakcí, s vlastním ústředním orgánem atd. Nevím, mnoho-li pravdy jest na anekdotě, která se nedávno vynořila o tom, že soudr. Bucharin byl by málem dal zatknouti vládu soudr. Lenina. Všeobecně řečeno, vyhlíží to jako jakýsi špatný dobrodružný román Mayna Reeda, jako špatná komunistická historka pinkertonovská. Tak tomu asi bude. "Istpart" — komise pro dějiny strany — se to již doví. Nepochybně jest rozhodně, že existence levě komunistické frakce byla neobyčejným nebezpečím pro jednotu strany. Dohnati věc až k rozkolu, nebylo by v oné době stálo mnoho práce a se strany vedení nebylo k tomu třeba mnoha rozumu. Bylo by prostě stačilo prohlásiti levě komunistickou frakci za zakázanou. Strana naproti tomu užila metody komplikovanější: Soudruzi se dohovořovali, vysvětlovali si, podle politické zkušenosti zkoumali názory, zatímco strana smířila se přechodně s faktem tak abnormálním, jako jest existence organizované frakce ve straně.

Měli jsme ve straně dosti silnou a zatvrzelou skupinu v otázce výstavby vojenské. Podle své povahy byla tato opozice proti zřízení pravidelné armády se všemi z toho vyplývajícími důsledky: centralizovaným aparátem vojenským, přibráním specialistů atd. Po nějakou dobu měl zápas povahu neobyčejně prudkou. Ale také zde, jako v říjnu, pomohlo zkoumání. Jednotlivé nedostatky a přemrštěnosti oficiální politiky vojenské byly, nikoli bez účasti opozice, zmírněny, aniž tím výstavba pravidelné armády utrpěla, nýbrž bylo to pro ni dokonce s prospěchem. Opozice byla pomalu vsáta. Velmi mnoho jejich nejaktivnějších zástupců bylo nejen přibráno k vojenské práci, nýbrž přijali tu i odpovědná místa.

Ostře vystupovaly skupiny v době pamětihodné diskuse o odborových organizacích. Dnes, kdy máme možnost přehlednouti tuto dobu celou a osvětliti ji podle souhrnné zkušenosti doby další, zdá se zcela přirozené, že spor nebyl veden o odborové organizace, ba ani o dělnickou demokracii: cestou přes tyto spory projevila se hluboká nedostatečnost strany, jejíž příčinou bylo příliš dlouhé trvání hospodářského režimu válečného komunismu. Veškerý hospodářský organismus země byl v beznadějně slepé uličce. Pod pláštěm formální diskuse o úloze odborových organizací a dělnické demokracii byla oklikami hledána nová stezka hospodářská. Skutečné východisko našlo se v odstranění násilného sbírání obilí a obilního monopolu a v pomalém osvobozování státního průmyslu ze jha vlády "ústředen". Tato historická usnesení byla učiněna jednomyslně a pohřbila úplně diskusi o odborových organizacích, tím spíše, že na podkladě NEPu ukázala se úloha odborových organizací ve zcela jiném světle a resoluce o odborových organizacích musela být po několika měsících radikálně změněna.

Nejtrvalejší a pro mnohé své vlastnosti vysoce nebezpečnou povahu měl skupinový útvar "dělnické opozice". V ní zrcadlily se lomené paprsky, stejně rozpory válečného komunismu jako jednotlivé chyby strany, jakož i jednotlivé objektivní nesnáze socialistické výstavby. Ale ani zde neobmezila se věc na formální zákaz. S hlediska usnesení o otázkách demokracie ve straně byly podniknuty formální kroky, ale s hlediska očistění strany kroky skutečné, vysoce vážné, které vyhovovaly tomu, co v kritice a požadavcích "dělnické opozice" bylo správné a zdravé. A co jest hlavní, díky tomu, že strana svými hospodářskými usneseními a opatřeními výjimečné důležitosti v základních a podstatných věcech zastínila rodící se nesoulady a skupiny, bylo možno, respektive slibovalo skutečné výsledky, že 10. sjezd strany vydal formální zákaz tvoření frakcí. Ale jest samozřejmé — to nám dokazují stejně minulé zkušenosti, jako zdravý rozum politický — že pouhý zákaz sám o sobě není nejen žádnou absolutní, nýbrž vůbec nějakou vážnou zárukou ochrany strany před novým myšlenkovým nebo organisovaným seskupováním. Hlavní zárukou jest správnost vedení, včasný zřetel ke všem požadavkům vývoje, které se zrcadlí ve straně, pružnost aparátu strany, který nechromuje iniciativu strany, nýbrž ji organizuje, který se nebojí kritických hlasů a nemaluje na stěnu čerta frakčnictví. Malování čertů na stěnu jest vůbec plod strachu především. Usnesení 10. sjezdu strany, jímž frakčnictví bylo zakázáno, může míti povahu jen pomocnou, není však ještě klíčem ke všem vnitřním nesnázím. Byl by to hrubý fetišismus organizační, kdybychom se domnívali, že samo pouhé usnesení, nezávisle na vývojovém dění ve straně, na chybách vedení, na konservativismu aparátu, na vnějších vlivech atd., jest schopno uchrániti nás před seskupováním a frakčnickými ořesy. Takhle na věc hleděti bylo by již docela byrokratické.

Nejkřiklavějším příkladem řečeného je historie petrohradské organizace. Brzy po 10. sjezdu strany, který zakázal seskupování a tvoření frakcí, vzplanul v Petrohradě prudký boj organizační, který vedl k tomu, že se utvořily dvě skupiny ošle proti sobě stojící. Na první pohled zdálo se nejjednodušší, aby jedna ze skupin (aspoň jedna) byla označena za

škodlivou, zločinnou, frakční atd. Ústřední výbor však kategoricky odmítl takovou metodu, která mu byla navržena z Petrohradu. Ústřední výbor přejal přímé zprostředkování mezi oběma skupinami a dosáhl konečně toho — ovšem nikoli ihned — že nejen společně pracovaly, nýbrž také v organizaci zmizely. Tohoto příkladu, neobyčejně důležitého, nemělo by být zapomenuto: jest přímo nenahraditelný k nápravě té nebo oné byrokratické hlavy.

Shora jsme uvedli, že každá vážná a trvalá skupina ve straně, a tím spíše organizační frakce, má snahu státi se výrazem nějakého zvláštního sociálního zájmu. Každá chybná úchylnka, která jest podkladem skupiny, může se vyvinouti jako výraz zájmů třídy proletariátu nepřátelské nebo polonepřátelské. To vše však a dokonce v první řadě platí o byrokratismu. Zde také musíme počítati. Že byrokratismus je chybná, nezdravá úchylnka, to jest, jak smíme doufati, nepopíratelné. Je-li tomu však takto, ohrožuje svým vývojem odvěsti stranu se správné, tj. třídní cesty. Právě v tom vězí jeho nebezpečnost. Jest však neobyčejně poučné a zároveň velmi znepokojující, že oni soudruzi, kteří zatvrzele ostře a někdy .co nejhruběji tvrdí, že každý nesouhlas, každá skupina názorová, i dočasná, představují výraz různých zájmů — třídních, nechtějí tohoto kriteriia užiti také při byrokratismu. Při tom jest zde sociální kriterium nejvíce na místě, neboť byrokratismus jest zcela jistě zlo, určitá a nepopíratelná škodlivá úchylnka, která jest oficiálně odsouzena, ale nikterak překonána. A jak také jest možno ihned ji vymýtliti? Hrozí-li však byrokratismus, jak praví resoluce ústředí, tím, že stranu odtrhne od mas, tudíž také nebezpečím, že zeslabí třídní povahu strany, vyplývá již z toho, že boj proti byrokratismu v žádném případě nesmí býti předem ztotožňován s nějakým zjevem neproletářským. Naopak, snaha strany, aby si zachovala proletářskou povahu, musí nezbytně vyvolati ve straně samé obranu proti byrokratismu. Samozřejmě mohou pod heslem této obrany vzniknouti různé snahy, mezi nimi také snahy chybné, nezdravé a škodlivé. Odhaliti dají se tyto škodlivé snahy toliko marxistickým rozbořením jejich myšlenkového obsahu. Čistě formálně však stavěti obranu proti byrokratismu na roveň skupině, která se má státi odváděcí rourou cizích vlivů, znamená býti úmyslně odváděcí rourou vlivů byrokratických.

Ale myšlenka, že nesoulady ve straně: a tím více skupiny, znamenají boj různých vlivů třídních, nesmí býti chápána primitivně a hrubě. Měli jsme na příklad přechodné rozpory v otázce, zda v roce 1920 bylo nám bajonetem sondovati Polsko. Jedni byli pro odvážnější politiku, druzí — pro opatrnější. Hráli tu úlohu různé třídní snahy? To asi nikdo netvrdí. To byl nesouhlas v posuzování situace, sil, prostředků, ale základní kriterium posuzování bylo na obou stranách stejné. Strana může často tu nebo onu otázku řešiti různým způsobem, a nesouhlas vynořuje se se zřetelem k tomu, která cesta je lepší, kratší a hospodárnější. Takový druh nesouhlasu může podle povahy otázky zmocniti se širokých mas strany. To však nebude rozhodně bezpodmínečně znamenat, že tu běží o zápas dvou třídních snah. Netřeba o tom pochybovati, že se nám to nikoli jen jednou, nýbrž tucetkrátě stane v budoucnosti, neboť cesta, kterou máme před sebou, je těžká, a nikoli jen politické úkoly, nýbrž také, řekněme, organizačně-hospodářské otázky socialistické výstavby povedou k nesouhlasu a k dočasným názorovým skupinám. Politické přezkoušení všech odstínů marxistickým rozbořením je pro naši stranu stále nezbytným opatřením preventivním. Ale právě jen konkrétní marxistické přezkoušení, nikoli však automatická šablona jako obhajovací prostředek byrokratismu. Onen myšlenkový politický obsah, který není skrz naskrz stejnotvárný a jenž nyní vystupuje proti byrokratismu, přezkoušet a provést, všecko cizí a škodlivé z něho vymýtliti, toho bude možno dosíci tím snáze, čím vážněji půjdeme podle nového kursu. Nedá se toho však v pravé době dosíci bez vážného obratu v náladě a sebevědomí aparátu strany. Jsme naopak svědky nově ofensivní stranického aparátu, který každou kritiku starého kursu — formálně odsouzeného, ale nikoli ještě likvidovaného — snaží se odbytí poukazováním na frakčnictví. Je-li frakčnictví

nebezpečné — a nebezpečné jest — je to zločin, nechceme-li viděti nebezpečí frakčnictví konservativně byrokratického. Právě proti tomuto nebezpečí namířena jest především rezoluce ústředního výboru jednomyslně přijatá.

Starost o jednotu strany je nejpodstatnější a nejalživější starostí převážně většiny soudruhů. Zde však nutno ihned to říci: je-li v této chvíli jednotu nebo aspoň jednomyslnost strany vážně ohrožena, jest ohrožena zuřícím byrokratismem. Právě z tohoto tábora ozvaly se hlasy, které nemožno jinak pojmenovati než provokačními. Právě z této strany odvážili se říci: "Nebojíme se rozkolu." Právě zástupci tohoto tábora hrabou se v minulosti a vyhledávají všecko, co může vést do stranické diskuse velikou prudkostí, oživující uměle vzpomínky na starý boj a na staré rozkoly, aby nepozorovatelně a pomalu myšlení strany připravili na tento šílený, sebevražedný zločin, na nový rozkol. Potřebu jednotné strany chtějí ostře postavití proti potřebě režimu méně byrokratického. Kdyby se strana dala touto cestou a nejnudnější životní síly své vlastní demokracie obětovala, nezískala by nic jiného, než zostření vnitřního boje a ořes základními pilíři. Nemožno od strany žádati jednostranný a ultimativní projev důvěry k jejímu aparátu, není-li ke straně samé důvěry. Toť podstata otázky. Předpokládá byrokratická nedůvěra ke straně, jejímu vedení a její disciplinovanosti jest hlavní příčina všeho zla, které působí vlada aparátu. Strana nechce frakcí a nepřipustí jich. Hroznou je myšlenka, že by strana připustila, aby její aparát byl rozbit nebo aby jej sama rozbila. Strana ví, že k jejímu aparátu patří nejcennější živly, které ztělesňují ohromnou část minulých zkušeností. Ale chce aparát obnovit a připomínat mu, že jest jejím aparátem, jí voleným a nesmí se od ní odpoutati.

Promyslíme-li situaci, vzešlou ve straně, zvláště tak, jak se v diskusi vybavila, promyslíme-li až do konce, objeví se nám dvojí perspektiva pro další vývoj. Buď soudobé, myšlenkově organizační přeskupování ve straně v duchu rezoluce ústředního výboru bude znamenati skutečně pokrok organizačního růstu strany, počátek — samozřejmě jen počátek — nové veliké kapitoly, a pak to bude to nejlepší pro nás pro všechny. a to nejpožehnanější východisko pro stranu. Pak bude snadno překonati přemrštěností diskuse a oposice a tím více hrubě demokratické snahy. Anebo aparát strany přecházející k protiútoky octne se více nebo méně pod vlivem svých konservativních živlů a s heslem boje proti frakčnictví vrhne stranu znova zpět na včerejší posice "bezpodmínečného ticha ve straně". Tato cesta bude mnohem bolestnější, nezadrží ovšem vývoje strany, přinutí ji však, aby zaplatila za tento vývoj mnoha námahami a ořesy, neboť poskytne novou potravu snahám škodlivým, rozkladným a straně nepřátelským. To jsou možnosti objektivně nám kynoucí. Smysl mého dopisu "Nový kurs" byl v tom, abych straně pomohl nastoupiti onu první cestu jako zdravější a hospodárnější. A na hlavní věci svého dopisu trvám zcela a úplně, odmítaje tendenční a lživé jeho výklady.

II. OTÁZKA GENERACÍ VE STRANĚ

V jedné rezoluci z moskevské diskuse našel jsem stížnost, že otázka demokracie ve straně jest komplikována spory o vzájemný poměr generací, osobními výpady a podobně. Tato stížnost svědčí o nejasném myšlení. Osobní výpady jsou jedna věc, otázka vzájemného poměru generací věc jiná. Rozvíjetí otázku demokracie ve straně bez rozboru stavu strany — jak v sociálním smyslu, tak i s hlediska stáří a délky politické činnosti — znamenalo by dnes proměnití celou otázku vniveč.

Otázka demokracie ve straně nevyskytla se však náhodou jako především otázka vzájemného poměru generací. Takové postavení otázky bylo připravováno celými dějinami naší strany. Její dějiny možno schematicky rozdělit na čtyři periody: 1. přípravnou periodu až do Říjnové revoluce, trvající čtvrt století, která jest jedinečná v dějinách, 2. říjen, 3. periodu po říjnu a 4. "Nový kurs", tj. periodu právě zahajovanou.

Že dějiny předříjnové přes bohatost svou, složitost a různost prodělaných etap představovaly toliko přípravnou periodu, jest dnes úplně nesporné. Říjen provedl myšlenkové i organizační přezkoušení strany a jejího osobního stavu. Říjen znamená pro nás periodu nejostřejšího boje o moc, počínajíc, řekneme dubnovými thesemi soudr. Lenina a končíc faktickým zmocněním se státního aparátu. Kapitola říjen, která čítá několik měsíců, jest podle svého obsahu neméně důležitá než celá perioda přípravná, která čítá léta a desetiletí. Říjen provedl nejen dokonalé, svym způsobem jedinečné přezkoušení veliké minulosti strany, nýbrž stal se také sám zdrojem největší zkušenosti pro budoucnost. V říjnu poznala strana poprvé skutečnou svou hodnotu.

Když byla moc dobytá, počal rychlý vzrůst strany, dokonce nezdravé nadýmání. Jako mocným magnetem jsou jí přitahovány nejen méně uvědomělé živly dělnické, nýbrž také zřejmě živly cizí: snaživci, kariéristé a političtí souběžníci. V této velmi chaotické době udržuje se strana bolševickou stranou jen skutečnou vnitřní diktaturou staré gardy, která přestála říjnovou zkoušku. V otázkách sebemenšího zásadního významu přijímají noví členové strany — nikoli jen ze středu dělnictva, nýbrž i živly třídně cizí — téměř bez námitek vedení starší generace. Kariéristické živly domnívaly se, že takovou poslušností zabezpečí si nejlépe své místo ve straně. Tyto živly se však přepočítaly. Strana se jich zbavila důkladným sebeočištěním. Její řady se ztenčily, ale sebevědomí strany se zvýšilo. Možno říci, že přezkoušení strany a očistění byly východiskem, k němuž se nová strana pořijnové doby sama propracovala: jako půlmilionový kolektiv, který nejenže stojí pod vedením staré gardy, nýbrž i sám je povolán základní otázky politiky rozpoznati, je si promyslíti a je rozřešiti. V tomto smyslu znamená čistění a celá kritická perioda s ním spojená jaksi úvod k onomu hlubokému obratu, který právě teď v životě strany pozorujeme a jenž snad vejde do její historie pod názvem nového kursu.

Jedno nutno od počátku jasně chápati: povahu třenic a nesnází, které právě prožíváme a která nevěží v tom, že sekretářů tu a tam se něčeho dopustiti a že třeba dáti jim malou uzdu, nýbrž v tom, že strana jako celek se chystá přejíti do vyšší dějinné třídy. Masy strany praví do jisté míry k vedoucímu aparátu strany: "Vy, soudruzi, máte zkušenosti ještě z doby před říjnem, která nám většinou chybí, ale za vašeho vedení dobyli jsme si pořijnové zkušenosti, která dostává stále větší význam. A chceme býti nejenom vámi vedeni, nýbrž také spolu s vámi zúčastniti se vedení třídy. Chceme to netoliko proto, že to je naše právo jako členů strany, nýbrž také proto, že to má životní důležitost pro dělnickou třídu jako celek. Bez naší zkušenosti ze zdola, která není zadlužena jen nahore, nýbrž námi samými jest do života strany aktivně vnašena, byl by vedoucí aparát strany přebyrokratizován, a my, prostí členové, cítili bychom se vůči neorganizovaným nedostatečně vyzbrojeni i ideologicky."

Soudobý obrat jest, jak řečeno, důsledkem celého předcházejícího vývoje. Na první pohled nepozorovatelné molekulární procesy v životě a vědomí strany připravovaly tento obrat značně dříve. Odbytová krize poskytla kritické práci myšlenkové mocný popud. Příchod německých událostí nutil stranu, aby se vzpružila. Právě v této chvíli ukázalo se zvláště ostře, jak důkladně bydlí strana ve dvou poschodích: v horním — které rozhoduje, a v dolním — které se o usneseních jen doslychá. Kritická revize vnitrostranické situace byla však odložena

následkem napjatého a horečného očekávání blížícího se řešení německých událostí. Když se ukázalo, že toto řešení průběhem věcí je zdržováno, dala strana na denní program otázku nového kursu.

Jak se nezdíka dělo v dějinách, projevil "starý kurs" právě v předchozích měsících nejvíce negativní a přímo zhola nesnesitelné stránky: uzavřenost aparátu, byrokratickou soběstačnost a nedbání nálad, myšlenek a výzev strany. Z byrokratické lenosti srazil se aparát nepřátelský s prvními pokusy o to, aby otázka kritické revize vnitrostranického režimu byla dána na denní program. To neznamená ovšem, že aparát je naveskrze složen ze živlů přebyrokratizovaných nebo jen z byrokratů zažraných a nepolepšitelných. Rozhodně nikoli. Převážná většina funkcionářů aparátu, kteří prodělávají kritickou periodu dnešní a uvědomili si její smysl, mnohému se naučí a mnohého se vzdá. Myšlenkově organizační přeskupení, které vyplývá z nynější chvíle obratu, bude mít nakonec pozehrnané důsledky stejně pro masy prostých členů jako pro aparát. V aparátu však, jak se byl představil na počátku nynější krize, dosáhly byrokratické rysy neobyčejného, skutečně nebezpečného rozvoje. A právě tyto rysy propůjčují nyní dějícímu se myšlenkovému přeskupování ve straně povahu tak ostrou, že vzbuzuje oprávněné obavy.

Stačí říci, že ještě před dvěma až třemi měsíci pouhá zmínka o byrokratismu aparátu strany, o nemírném nátlaku výborů a sekretářů vyvolávala u odpovědných a vedoucích zástupců starého kursu ve straně, stejně v ústředí jako na venkově, domyšlivé pokrčení rameny nebo rozhořčený protest. Jmenovat funkcionáře? Nic podobného! Byrokratismus? — Smyšlenka! Oposice pro oposici! atd. Tito soudruzi poctivě přehlédli byrokratické nebezpečí, jehož jsou sami nositeli. Teprve po rozhodných úderech ze zdola počali pomalu uznávat, že byrokratismus snad přece existuje, ale jen kdesi na periferii organizace, v některých krajích a okresech, že představuje jen úchylku v praxi od správné linie atd. A vyslovovali tento byrokratismus jako pouhý přežitek z válečné periody, tedy jako něco, co pomalu přestává, byť i nikoli dosti rychle. Netřeba teprve mluvit o plné chybnosti takového názoru a takového vysvětlení. Byrokratismus není náhodný rys jednotlivých organizací venkovských, nýbrž jest všeobecný: Nejde z okresu přes kraj k ústředí; nýbrž spíše opačně, z ústředí přes kraj do okresu. Neznamená rozhodně nějaký přežitek z válečné doby, nýbrž jest výsledkem přenášení správních metod a zvyků na stranu, což se právě v předchozích letech silněji dělo. Byrokratismus válečné periody, i když v jednotlivých případech projevoval se sebezvrhlejší formou, jest pouhou hračkou, srovnáváme-li jej s dnešním byrokratismem, který se vytvořil v poměrech klidného vývoje, když aparát strany, nedbaje myšlenkového růstu strany, zatvrzele stále dál myslel a rozhodoval za stranu.

V souvislosti s tím, co jsme řekli, má resoluce ústředí, jednomyslně přijatá, o vybudování strany nesmírný význam zásadní, jenž úplně a zcela musí býti pochopen vědomím strany. Bylo by opravdu nedůstojné představovat si věc tak, jako by jádro příštích rozhodnutí vězelo v "mírnějším", "zřeteluplnějším" chování se sekretářů a výboru k masám strany a v organizačně technických změnách. Resoluce ústředí nemluví přece marně o novém kursu. Strana chystá se vstoupiti do nové fáze vývoje. Neběží ovšem o rozbití organizačních zásad bolševictví, jak snaží se namluviti ten nebo onen, nýbrž o jejich přizpůsobení poměrům nové etapy ve vývoji strany. Otázka týče se především toho, aby zjednány byly zdravější vzájemné vztahy mezi starým stavem strany a většinou členů strany, která přirostla po říjnu.

Teoretická průprava, revoluční zocelení a politická zkušenost tvoří základní kapitál strany a nositelem tohoto kapitálu jest především starý osobní vztah strany. Jinak je strana celou svou povahou organizace demokratická, tedy takové společenství, které určuje si cestu podle

myšlenky a vůle všech svých členů. Jest úplně jasné, že v situaci složitě den po říjnu mohla strana jíti cestou tím bezpečnější a správnější, čím uplněji mohla využití nasbíraných zkušeností starší generace, přenesší na její zástupce nejodpovědnější místa organizace strany. Na druhé straně vedlo to a vede rozhodně k tomu, že starší generace, která má ve straně postavení kádry a úplně jest zaujata správnými otázkami, zvyká si mysliti a rozhodovati za stranu a užívá vůči mase strany především čistě školských, pedagogických metod přivádění k politickému životu: kursu základních věd politických, zkoušek stranických znalostí, stranických škol atd. Zde vzniká byrokratizace aparátu strany, jeho uzavřenost, jeho soběstačný vnitřní život, krátce všecky ony povahové znaky, které tvoří hrubě negativní stránku starého kursu. O nebezpečích dalšího života strany ve dvou oddělených poschodích mluvil jsem v dopise o mladých a starých ve straně, při čemž jsem ovšem neměl na mysli toliko studující mládež, nýbrž vůbec celou poříjnovou generaci strany, počínajíc především u závodních a továrních buněk.

Čím se projevila ona nedostatečnost, kterou strana stále více pociťovala? Právě tím, že masa členů strany si říkala nebo cítila: "Ať již ve stranickém aparátu myslí se a rozhoduje správně nebo nesprávně, rozhodně myslí se a rozhoduje tam příliš často bez nás a přes naši hlavu. Ozve-li se však s naší strany hlas neporozumění, pochybnosti, námítky nebo kritiky, dostaneme za odpověď hubu, vyzvání k disciplíně a ještě častěji obvinění z opozičního snažení nebo dokonce z tvoření frakcí. Jsme straně do posledního dechu oddáni a připraveni všecko jí dáti. Ale chceme aktivně a vědomě zúčastniti se při tvoření mínění strany a při určování cest činnosti strany!" První projevy těchto nálad mezi prostými členy nebyly jistě včas pochopeny a vedoucím aparátem strany v úvahu vzaty, a tato okolnost stala se jednou z nejdůležitějších příčin onoho seskupování ve straně, straně nepřátelského, jehož význam netřeba samozřejmě přeceňovat, jehož varovný smysl však nesmíme také podceňovati.

Hlavní nebezpečí starého kursu, jak se jevil ve výsledcích velkých historických příčin i našich chyb, vězí v tom, že má snahu stále více uplatňovati úlohu několika tisíc soudruhů, kteří představují vedoucí stav vůči ostatní mase strany jako předmětu vlivu. Zůstane-li tento režim zatvrzele i nadále v platnosti, ohrozí nakonec jistě stranu nebezpečím, že se zvrhne, a to současně na obou pólech, tj. i mezi stranickým dorostem i ve vedoucím kádru. Pokud běží o proletářský základ strany, závodní buňky, studující atd., jest povaha nebezpečí úplně jasná. Značné kruhy strany, které se necítí aktivními účastníky všeobecné práce stranické a které nedostávají přiměřené a včasné odpovědi na své výzvy ke straně, počaly by hledati náhražku — chybnou náhražku — za činnost ve straně ve formě všelikých skupin a frakčních útvarů. V tomto smyslu právě mluvíme o symptomatickém významu takových seskupení, jako jest "dělnická skupina".

Ale také na druhém pólu, na pólu vedoucích, je nebezpečí onoho kursu nemalé, když se příliš dlouho udržuje a ve vědomí strany vystupuje jako byrokratismus. Byla by to směšná a nedůstojná politika pštroší, kdybychom nechtěli rozuměti nebo pozorovati, že obvinění, formulované rezolucí ústředního výboru, obvinění z byrokratismu, jest obviněním vedoucího kádry strany. Neběží o jednotlivé úchytky stranické praxe od pravé linie ideální, nýbrž právě o kurs aparátu, o jeho byrokratickou tendenci. Má byrokratismus v sobě nebezpečí zvrhnutí nebo nikoli? Byla by to slepost, kdybychom toto nebezpečí popírali. Zbyrokratizování hrozí při trvalém vývoji, když nastává odtržení od masy, soustředění pozornosti na správní otázky, výběr a překládání funkcionářů, zúžení obzoru, zeslabení revolučního instinktu, tj. větší nebo menší oportunistické zvrhnutí starší generace, aspoň její značnější části. Takové procesy dějí se pomalu a téměř nepozorovatelně, náhle se však objeví. V této vystraze, která se opírá o objektivní předvídatost marxistickou, viděti nějakou "urážku", "útok" nebo něco podobného,

jest možno jen člověku, který je chorobně byrokratickým pedantem a nadutcem.

Je však nebezpečí takového zvrnutí opravdu velké? Ta okolnost, že strana tato nebezpečí pochopila nebo pocítila a na ně aktivně reagovala — pročež také zvláště vydala rezoluci politického byra — svědčí o hluboké životnosti strany a tím již otvírá živé zdroje protijedu proti byrokratické otravě. To jest hlavní zárukou revolučního sebezachování strany. Pokud však starý kurs by se namáhal udržeti se za každou cenu rozkazem mlčeti, stále umělejší výběrem, zastrasováním, zkrátka metodami, jejichž příčinou je byrokratická nedůvěra ke straně, stalo by se skutečně nebezpečí zvrnutí podstatné části kádrů nezbytným. Strana nemůže žítí toliko z kapitálu minulosti. Stačí, že minulost připravila přítomnost. Nutné však jest, aby přítomnost stála ideologicky i prakticky na výši minulosti a připravovala budoucnost. Vždyť úkolem přítomnosti je také, aby těžiště stranické aktivity převedla na základní vrstvu strany.

Je pravda, že takové přenesení těžiště nedá se provést skokem, strana nemůže starší generaci, abych tak řekl, "uložit do archivu" a najednou počítí nový život. U takové uboze hloupé námitky demagogické netřeba se zastavovati. Jen blázní mohou mluvit o tom, že starší generace patří ad acta. Běží naopak o to, že starší generace vědomě změní kurs a tím jedině zabezpečí si další vůdčí vliv na celou práci strany z vlastní činnosti. Je nutno, aby starší generace nepovažovala nový kurs za manévr, za diplomatický tah šachový, nikoli za přechodný ústupek, nýbrž za novou etapu v politickém vývoji strany. Pak vyhraje i vedoucí generace i celá strana hlavní vyhru.

III. SOCIÁLNÍ SLOŽENÍ STRANY

Vzájemným poměrem generací není ovšem otázka vyčerpána. V širším smyslu historickém bude otázka rozhodnuta sociálním složením strany a především specifickou vahou továrních a závodních buněk, proletariátem z dílny především.

Prvním úkolem třídy, která dobyla moci, bylo zřízení státního aparátu s armádou, s orgány hospodářské správy atd. Ale instalování státního, družstevního a jiného aparátu znamená podle celé povahy věci zeslabení a rozředění továrních a závodních buněk základních pro stranu a neobyčejný vzrůst administračních živlů ve straně, původu proletářského i také jiného. V tom je rozpor situace. Východisko z něho je myslitelné jen cestou vážných hospodářských výsledků, zdravého tepu továrního a závodního života a stálého přílivu dělníků do strany, kteří zůstávají u svého kopyta. Jakým tempem probíhá tento základní proces, jaké přílivy a odlivy prodělá, lze dnes těžko předpovídati. Samozřejmě musí se i v daném stadiu našeho hospodářského vývoje státi všecko, aby co možno největší počet dělníků z dílen byl ke straně přitahován. Ale vážná změna složení strany, například v tom rozsahu, že by tovární a závodní buňky tvořily dvě třetiny strany, může býti jen pomalu dosažena a pouze na podkladě velmi vážných úspěchů hospodářských. Rozhodně jsme povinni počítati s periodou ještě velmi dlouho trvající, že zkušenější a aktivnější členové strany — mezi nimi ovšem také členové proletářského původu — na různých místech státního, odborového, družstevního a stranického aparátu budou zaměstnáváni. A tato skutečnost sama o sobě poskytuje nebezpečí, že bude jedním pramenem byrokratismu. Zcela zvláštní místo má ve straně a musí nutně míti školení mládeže. Již výchovou nové sovětské inteligence s velkým procentem komunistů, dělníckými fakultami, straníckými universitami, vyššími učilišti speciálními vytrháváme mladší živý proletářské z dílen nikoli jen

pro dobu vyučování, nýbrž podle všeobecného pravidla také pro celý jejich život další. Dělnická mládež, která prošla vyššími školami, bude svou dobou přirozeně pohlčena průmyslovým, státním nebo stranickým aparátem. Tak vzniká druhý činitel, který ničí rovnováhu strany, porušuje ji na úkor základních buněk továrních a závodních.

Otázka, pochází-li komunista z proletářského, intelektuálního nebo jiného ovzduší, má přirozeně svůj význam. V první porevoluční době zdála se otázka zaměstnání před říjnem dokonce rozhodující, neboť vytržení z dílny k té nebo oné sovětské funkci znamenalo tehdy něco přechodného; dnes nastala v tomto směru hluboká změna. Není pochyby, že předsedové guberniálních výkonných výborů nebo divišní komisaři představují určitý sociální typ sovětský, ve značné míře dokonce závislý na tom, z jakého prostředí jednotlivec přichází. V minulých šesti letech nastalo v sovětském životě celkem trvalé seskupování společenských vrstev.

Máme zatím však — a to na poměrně dlouhou dobu — před sebou takovou situaci, že velmi značná a nejlépe školená část strany bude pohlcována různými vůdčími a správními, hospodářskými a velitelskými aparáty, jiná značná část studuje, třetí část roztroušena je po vesnicích a pracuje v zemědělství, a toliko čtvrtý díl (podle nynější doby méně než šestina) tvoří proletáři, pracující v dílně. Je úplně přirozené, že vzrůst aparátu strany a příznaky zbyrokratizování, tento provázející, nevznikají v továrnách a závodních buňkách, které jsou aparátem shrnovány, nýbrž právě v oněch druhých funkcích strany, které strana koná prostřednictvím státních aparátů správních, hospodářských, velitelských a školských. Jinými slovy: zdrojem byrokratismu ve straně jest vzrůstající přemísťování pozornosti a sil na stranu vládního aparátu a vládních institucí při nedostatečně rychlém vzrůstu průmyslu. Před těmito základními skutečnostmi a snahami jest si nám tím jasněji uvědomiti nebezpečí zvrhnutí starého kádru strany aparátem. Byl by to hrubý fetišismus, kdybychom se domnívali, že staré kádry jen proto, poněvadž vyšly z nejlepší revoluční školy na světě, jsou soběstačnou zárukou proti každému a jakémukoliv nebezpečí ideologického zploštění a oportunistického zvrhnutí. Nikoli. Dějiny jsou tvořeny lidmi, ale lidé netvoří dějiny, ani vlastních, vždycky vědomě. Nakonec bude otázka ovšem rozhodnuta činiteli velikého významu mezinárodního: průběhem revolučního vývoje v Evropě a tempem naší vystavby hospodářské. Ale veškerou odpovědnost svalovati fatalisticky na tyto objektivní činitele, jest stejně nesprávné, jako když se záruky vidí toliko v subjektivním radikalismu, zděděném po minulosti. Při stejné revoluční situaci a při stejných poměrech mezinárodních může strana lépe nebo hůře čeliti rušivým snahám, podle vědomí, s kterým stojí proti nebezpečím, a podle aktivity, s kterou bojuje s těmito nebezpečími.

Je zcela přirozené, že různorodost sociálního složení strany, celou situaci způsobená, nezeslabuje negativní stránky aparátového kursu, nýbrž je naopak neobyčejně přiosťruje. Není a nemůže být jiného prostředku k překonání korporativního a instančního ducha jednotlivých součástek strany, než jejich aktivní sblížení s režimem stranické demokracie. Udržováním "bezpodmínečného ticha ve straně", odloučením se od všech a všeho, postihuje stranický byrokratismus stejně těžce, třeba různě, jak závodní buňky, tak odboráře, vojenské osoby i studující mládež.

Zejména ostře reaguje na byrokratismus, jak víme, studující mládež. Nikoli nadarmo navrhoval soudruh Lenin, aby k boji proti byrokratismu byla co nejvíce používána mládež. Podle svého složení a svých styků jest mládež studující obrazem všech sociálních vrstev, které do naší strany vstupují, a vsává jejich nálady. Pro své mládí a svou citlivost jest nakloněna dávatí těmto náladám bezprostředně aktivní formu. Jako mládež studující snaží se

vysvětlovat a zevšeobecňovat. Tím rozhodně neříkáme, že mládež projevuje ve všech svých skutcích a náladách zdravé snahy. Kdyby tomu bylo tak, znamenalo by to, že v praxi strany jest všecko znamenité nebo že mládež přestala zrcadlit stranu. Ale ani jedno ani druhé není pravda. Tvzení, že nikoli buňky v učilištích, nýbrž buňky v továrnách a závodech jsou naším základem, je v zásadě správné. Pravíme-li však, že mládež je barometr, tedy nepřikládáme právě jejím politickým skutkům podstatného, nýbrž jen příznačného významu. Barometr nečiní počasí, nýbrž je toliko naznačuje. Politické počasí vytváří se v hloubi tříd a v oněch oblastech, kde třídy se spolu srážejí. Závodní buňky sjednávají přímé i nepřímé spojení strany s naší základní třídou, s průmyslovým proletariátem. Vesnické buňky vytvářejí v mnohem menší míře styk s rolnictvem. S ním spojují nás hlavně buňky armádní, které však jsou v poměrech zcela určitých. Konečně zobrazuje mládež studující, získávaná ze všech vrstev a mezivrstev sovětské veřejnosti, ve svém pestrém složení všechny naše přednosti a nedostatky. A byli bychom těžkopádní hlupáci, kdybychom jejím náladám nenaslouchali co nejpozorněji. K tomu ještě přistupuje, že značná část našeho nového studentstva jest ze členů strany s první revoluční minulostí stranickou, pro mladou generaci dostatečnou. A zcela marně hartusí nyní rozmrzeli lidé aparátu na mládež. Mládež jest — naše kontrola a náš nástupce, a zítřejší den patří jí.

Vraťme se však k otázce vnitrostranického překonání různosti jednotlivých částí a skupin ve straně, které svými funkcemi státními jsou od sebe roztrhávány. Řekli jsme a opakujeme, že byrokratismus ve straně rozhodně není vymírajícím dědictvím po nějaké předešlé periodě, nýbrž naopak, tento zjev jest svou povahou zjev nový, který vyplývá z nových úkolů strany, z jejich nových funkcí, nových obtíží a nových chyb.

Proletariát provádí svou diktaturu státem rad. Komunistická strana jest vedoucí strana proletariátu a následkem toho i státu. A celá otázka točí se kolem toho, jak toto vedení prováděti a nezapléstí se příliš s byrokratickým aparátem státu a nevydati se byrokratickému zvrhnutí.

Komunisté ve straně a ve státním aparátu seskupují se různým způsobem. Ve státním aparátu jsou na sobě navzájem hierarchicky závislí a ve složitém poměru osobním k lidem mimo stranu. Uvnitř strany jsou všichni rovnoprávní, pokud běží o určování základních úkolů a metod stranické práce. Komunisté pracují v dílně, sedí v závodní radě, spravují podniky, trusty, syndikáty, stojí v čele nejvyšší rady hospodářské atd. Pokud běží o hospodářské vedení stranou, má strana zřetel — a musí míti zřetel — ke zkušenosti pozorování a minění všech svých členů, kteří jsou rozloženi po různých stupních administrativního vedení hospodářského. V tom právě věží podstatná, s ničím nesrovnatelná přednost naší strany, že má možnost v každé dané chvíli pozorovati průmysl očima komunistického soustružníka, komunistického odboráře, komunistického ředitele, rudého obchodníka, a že může na základě souhrnu vzájemně se doplňujících zkušeností všech těchto funkcionářů určovati linii hospodářského vedení všeobecně i zvláště v každém odvětví.

Je zcela přirozené, že tento druh skutečného vedení strany může býti prováděn toliko na podkladě živé aktivní demokracie stranické. A naopak, čím více převládají "aparátové" metody, tím více vedení strany je nahrazováno správou výkonných orgánů (výborem, byrem, sekretářem atd.). Vidíme, kterak, když tento kurs sílí, soustřeďují se všechny věci v rukou malé skupiny osob, někdy i v rukou jediného sekretáře, který jmenuje, sesazuje, udílí direktivy, volá k odpovědnosti atd. Při podobném zvrhnutí se vedení ustupuje do pozadí základní a neocenitelná přednost strany — její mnohostranná zkušenost kolektivní. Vedení nabývá čistě organizační povahy a zvrhá se nezřídka v obyčejné komandování a poroučení. Aparát strany

vníká do všech podrobných úloh a otázek aparátu státního, žije jeho denními starostmi, dostává se pod jeho vliv a pro stromy nevidí již lesa. Je-li organizace strany jako kolektiv bohatší zkušenosti než kterýkoliv orgán státního aparátu, nemůže se to rozhodně říci o jednotlivých funkcionářích aparátu strany. Jest opravdu naivní, domnívat se, že sekretář, poněvadž má sekretářský titul, ztělesňuje v sobě veškero vědění a veškero dovednost, potřebné pro vedení strany. Ve skutečnosti zřizuje si podřízený aparát s byrokratickými odděleními, byrokratickými informacemi a papírovými zprávami, a s tímto aparátem, který jej sbližuje s aparátem státním, odděluje se od živé strany. Lidé domnívající se, že vedou, jsou ve skutečnosti vedeni. Celá mnohotvárnost denní byrokratické práce státního aparátu vniká do aparátu strany a vytváří tu byrokratický rys. Strana jako kolektiv nepocítuje svého vedení, poněvadž ho neprovádí. Odtud nespokojenost nebo nedorozumění i v těch případech, kdy vedení má v podstatě pravdu. Ale nemůže jíti správným směrem, dokud se rozptyluje v maličkostech, aniž přijímá soustavného, plánovitého a kolektivního charakteru. Tímto způsobem vylučuje byrokratismus netoliko vnitrostranickou sevřenost, nýbrž oslabuje také její správný vliv na státní aparát. To se všeobecně nepozoruje a nechápe těmi, kteří nejvíce křičí o vedoucí úloze strany oproti státnímu aparátu.

★

vydala
SOCIALISTICKÁ
ORGANIZACE
PRACUJÍCÍCH

jako
t etí
publikaci

★

1. vydání

★

1999

★